

UDK: 338.48:71(497.11)
DOI: 10.5937/LSPUPNXI26479I
Pregledni naučni rad

TURISTIČKA RUTA KAO INSTRUMENT LOKALNOG PLANIRANJA: PRIMER AKTIVACIJE JAVNOG PROSTORA KROZ RUTU ČESMI U ZAJEČARU

**Lenka Istijanović¹, Maja Simonović Stojčić²
Miodrag Velojić³**

Apstrakt: U savremenim uslovima razvoja gradova, naročito u manjim i srednjim urbanim sredinama, javni prostor ostaje nedovoljno aktiviran, dok se razvojni procesi oslanjaju na velike infrastrukturne projekte koji nisu uvek realno ostvarivi. U tom kontekstu javlja se potreba za fleksibilnijim i niskointenzivnim pristupima koji omogućavaju unapređenje kvaliteta prostora kroz korišćenje postojećih resursa, bez narušavanja njihove osnovne funkcije. Ovaj rad razmatra tematske turističke rute kao potencijalni alat lokalnog prostornog planiranja i aktivacije javnog prostora, sa posebnim fokusom na njihovu ulogu izvan klasične turističke valorizacije. Istraživanje je sprovedeno kroz studiju slučaja rute javnih česmi u gradu Zaječaru, koje predstavljaju postojeće infrastrukturne elemente. Metodološki pristup zasniva se na kvalitativnoj prostornoj analizi i kartografskom mapiranju, sa ciljem sagledavanja prostorne povezanosti česmi i njihove integracije u urbano jezgro. Rezultati istraživanja ukazuju da se javne česme, bez promene svoje primarne funkcije kao javnog dobra, mogu povezati u koherentnu tematsku rutu koja doprinosi pešačkoj dostupnosti, čitljivosti prostora i aktivaciji javnog prostora. Rad ukazuje na potencijal tematskih ruta da se posmatraju kao planerski alati koji povezuju lokalno planiranje, turizam i svakodnevnu upotrebu prostora.

Ključne reči: javni prostor; prostorna integracija; lokalno planiranje; tematske rute; niskointenzivne intervencije

TOURIST ROUTE AS AN INSTRUMENT OF LOCAL PLANNING: AN EXAMPLE OF PUBLIC SPACE ACTIVATION THROUGH THE ČESMI ROUTE IN ZAJEČAR

Apstrakt: In the modern conditions of urban development, especially in smaller and medium-sized urban areas, public space remains insufficiently activated, while development processes rely on large infrastructure projects that are not always realistically achievable. In this context, there is a need for more flexible and low-intensity approaches that allow improving the quality of space through the use of existing resources, without disrupting their basic function. This paper discusses thematic tourist routes as a potential tool of local spatial planning and public space activation, with a special focus on their role beyond the classic tourist valorization. The research was conducted through a case study of the route of

¹ Mr Lenka Istijanović, student doktorskih studija, Novi Sad, lenka.istijanovic@gmail.com

² Mr Maja Simonović, student doktorskih studija, Novi Sad, majasimonovic10@yahoo.com
ORCID broj 0009-0002-8680-7667

³ Dr Miodrag Velojić, samostalni istraživač, Zaječar, miodragvelojic@yahoo.com
ORCID broj 0009-0002-3951-1513

public fountains in the city of Zaječar, which represent existing infrastructure elements. The methodological approach is based on qualitative spatial analysis and cartographic mapping, with the aim of looking at the spatial connection of fountains and their integration into the urban core. The research results indicate that public fountains, without changing their primary function as a public good, can be connected in a coherent thematic route that contributes to pedestrian accessibility, legibility of the space and activation of the public space. The paper points to the potential of thematic routes to be seen as planning tools that connect local planning, tourism and everyday use of space.

Keywords: public space; spatial integration; local planning; thematic routes; low-intensity interventions

UVOD

U savremenim uslovima razvoja gradova, naročito u manjim i srednjim urbanim sredinama, sve češće se uočava problem nedovoljne aktivacije javnog prostora. Brojni prostori i infrastrukturni elementi koji čine svakodnevno urbano okruženje ostaju zapostavljeni ili se posmatraju isključivo kroz svoju osnovnu funkciju, bez sagledavanja njihovog šireg prostornog i društvenog potencijala. Takav pristup doprinosi fragmentaciji urbanog prostora i smanjenju njegove uloge u svakodnevnom životu lokalne zajednice. Istovremeno, lokalne samouprave u manjim gradovima suočavaju se sa ograničenim finansijskim, institucionalnim i planskim kapacitetima, zbog čega se razvoj često oslanja na velike infrastrukturne projekte i investicije koji nisu uvek realno ostvarivi (Ljubenović, 2025).

U tom kontekstu, sve je izraženija potreba za pristupima koji omogućavaju unapređenje kvaliteta prostora kroz korišćenje postojećih resursa, bez značajnih fizičkih intervencija i bez narušavanja osnovnih funkcija javnih dobara. Polazeći od ovih izazova, u savremenoj praksi prostornog planiranja sve veću pažnju dobijaju fleksibilni i niskointenzivni modeli koji omogućavaju povezivanje postojećih urbanih sadržaja i njihovu novu interpretaciju (Moraci et al., 2025).

Tematske turističke rute predstavljaju jedan od takvih alata, jer omogućavaju integraciju prostornog planiranja, kulturnog nasleđa i lokalnog razvoja, uz istovremenu aktivaciju javnog prostora i jačanje njegove uloge u svakodnevnom životu zajednice (Zouridaki et al., 2024). Međutim, uprkos rastućem interesovanju za tematske rute u kontekstu kulturnog i turističkog razvoja, one se u postojećoj literaturi i planskoj praksi najčešće posmatraju kao turistički proizvodi (Pedrosa et al., 2022). Njihov potencijal kao alata lokalnog prostornog planiranja i aktivacije javnog prostora ostaje nedovoljno istražen, naročito kada je reč o manjim gradovima, u kojima se razvojni procesi u velikoj meri oslanjaju na postojeće prostorne i infrastrukturne resurse, a ne na velike investicione zahvate (Zouridaki et al., 2024).

Polazeći od navedenog, u ovom radu postavlja se istraživačko pitanje na koji način tematske turističke rute, zasnovane na postojećim elementima javne infrastrukture, mogu doprineti lokalnom prostornom planiranju i aktivaciji javnog prostora u manjim urbanim sredinama. U skladu sa tim, cilj ovog rada jeste da se kroz studiju slučaja rute česmi u Zaječaru ispita mogućnost primene tematskih turističkih ruta kao alata lokalnog prostornog planiranja i aktivacije javnog prostora, uz sagledavanje njihove uloge u povezivanju urbanih sadržaja, unapređenju pešačke dostupnosti i očuvanju javnih dobara.

TEORIJSKI OKVIR

Savremeno lokalno planiranje sve više se usmerava ka unapređenju kvaliteta postojećeg urbanog prostora, pri čemu se javni prostor prepoznaje kao jedan od ključnih nosilaca svakodnevnog života lokalne zajednice. U savremenoj planskoj teoriji javni prostor posmatra se kao integrativni element urbanog sistema koji obuhvata ne samo reprezentativne gradske površine poput trgova i parkova, već i različite infrastrukturne elemente dostupne

svim korisnicima. Njegova vrednost ogleda se ne samo u fizičkoj formi, već i u načinu na koji je integrisan u urbanu strukturu i ulogu koju ima u svakodnevnim prostornim praksama stanovnika (UN-Habitat, 2022; Carmona, 2021).

U manjim i srednjim urbanim sredinama lokalno planiranje često je ograničeno raspoloživim finansijskim i institucionalnim kapacitetima, zbog čega se razvoj sve češće zasniva na aktivaciji postojećih prostornih resursa. Umesto velikih infrastrukturnih projekata, savremeni pristupi planiranju naglašavaju primenu niskointenzivnih i fleksibilnih intervencija koje omogućavaju unapređenje funkcionalnosti i čitljivosti prostora uz očuvanje njegove osnovne namene i javnog karaktera (Moraci et al., 2025; Russo & Richards, 2021).

U tom kontekstu turizam se sve češće posmatra kao jedan od instrumenata revitalizacije urbanog prostora, a ne kao njegova dominantna funkcija. Naglasak je na oblicima turističkog korišćenja prostora koji se oslanjaju na postojeće urbane strukture i svakodnevne obrasce kretanja, čime se omogućava nova interpretacija prostora bez značajnih prostorno-planskih intervencija (Richards, 2020; Pedrosa et al., 2022).

Posebno mesto u ovom okviru imaju tematske rute koje se mogu posmatrati kao model povezivanja različitih prostornih tačaka u jedinstvenu prostornu strukturu. One omogućavaju strukturisano kretanje kroz prostor i istovremeno povezuju infrastrukturne elemente, javne sadržaje i mesta od lokalnog značaja, doprinoseći prostornoj povezanosti i pešačkoj dostupnosti (Zouridaki et al., 2024; Timothy & Boyd, 2020).

U kontekstu lokalnog razvoja tematske rute ne moraju nužno predstavljati klasične turističke proizvode, već mogu funkcionisati i kao planerski instrument koji omogućava novu organizaciju i interpretaciju postojećeg urbanog prostora. Na taj način one predstavljaju meki planerski alat koji povezuje lokalno planiranje, javni prostor i niskointenzivne turističke prakse uz očuvanje fokusa na javnom interesu i svakodnevnoj upotrebi prostora (Pedrosa et al., 2022; Zouridaki et al., 2024).

METODOLOGIJA

Radi sagledavanja potencijala koje tematske turističke rute mogu imati kao alat lokalnog prostornog planiranja i aktivacije javnog prostora, sprovedeno je istraživanje na primeru grada Zaječara. U ovom gradu mreža javnih česmi predstavlja postojeće infrastrukturne elemente koji do sada nisu bili turistički valorizovani. Istraživanje se zasniva na interpretativnoj prostornoj analizi i kartografskom mapiranju, kroz koje su analizirani prostorni odnosi između javnih česmi i drugih urbanih sadržaja. U tom kontekstu, tematska ruta korišćena je kao analitički okvir za ispitivanje njihove međusobne povezanosti i integracije u širu strukturu urbanog prostora.

U prvoj fazi istraživanja identifikovane su ključne česme u užem urbanom području grada, pri čemu je posebna pažnja posvećena njihovom položaju u centralnoj gradskoj zoni i mogućnostima povezivanja sa postojećim kulturnim i turističkim atrakcijama. Na osnovu toga definisan je početni skup lokacija koji čini osnovu potencijalne tematske rute.

U narednoj fazi analizirane su međusobne udaljenosti i vreme kretanja između pojedinih tačaka, kako bi se procenila prostorna povezanost rute i njena pešačka pristupačnost. Za ovu analizu korišćeni su alati platforme Google Maps. Nakon toga, identifikovane lokacije povezane su na mapi i formirana je tematska ruta korišćenjem alata Google My Maps, koja je omogućila vizuelni prikaz odnosa između javnih česmi, drugih urbanih sadržaja i pešačkih tokova. Posebna pažnja posvećena je uklapanju rute u postojeću urbanu strukturu, bez potrebe za dodatnim prostornim intervencijama.

U završnoj fazi razmatran je potencijal formirane rute, posebno u kontekstu njenog doprinosa aktivaciji javnog prostora, očuvanju primarne funkcije česmi kao javnog dobra, kao i mogućnostima primene ovakvog pristupa u praksi. Na taj način, tematska ruta sagledana je ne samo kao turistički sadržaj, već i kao jednostavan i fleksibilan alat lokalnog prostornog planiranja.

REZULTATI

Analizom prostornog razmeštaja javnih česmi i ključnih gradskih atrakcija u Zaječaru identifikovano je deset česmi u širem gradskom jezgri koje se mogu povezati u tematsku turističku rutu (Tabela 1). Ove česme obuhvataju: česmu kod Železničke stanice, Đorđevićeva česma, javna česma „Zlatna zvezda“, Markova česma, Tačkova česma, česma u naselju „Kraljevica“, česma kod nekadašnjeg hotela „Luvr“, česma na Trgu oslobođenja, Miloševićeva česma i česma na Popovoj plaži. Date česme su prostorno povezane sa ključnim urbanim i kulturnim tačkama grada, koje uključuju Narodno pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“, Spomenik Zoranu Radmiloviću, Radul-Begov konak, Narodni muzej „Zaječar“, kao i sa rekreativnim prostorima Spomen-park šuma „Kraljevica“ i Popova plaža. Većina česmi smeštena je u frekventnim delovima grada, na maloj međusobnoj udaljenosti, što omogućava laku pešačku dostupnost. Udaljenosti između pojedinih česmi najčešće se kreću od nekoliko desetina do nekoliko stotina metara, dok je procenjeno vreme kretanja uglavnom u rasponu od jednog do sedam minuta. Duži segmenti rute povezuju uže gradsko jezgro sa rekreativnim zonama Spomen-park šuma „Kraljevica“ i Popova plaža, omogućavajući proširenje rute ka nezaobilaznim gradskim atrakcijama bez narušavanja njene osnovne strukture. Povoljan prostorni razmeštaj česmi i njihova bliska međusobna udaljenost ukazuju na to da se one mogu sa lakoćom uključiti u tematsku rutu i prilagoditi različitim kategorijama posetilaca.

Tabela 1. Udaljenosti i procenjeno vreme kretanja između tačaka tematske rute česmi u Zaječaru

Odredište A	Odredište B	Udaljenost (m)	Trajanje (min)
Česma kod Železničke stanice	Đorđevićeva česma	100	1
Đorđevićeva česma	Javna česma „Zlatna zvezda“	500	7
Javna česma „Zlatna zvezda“	Narodno pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“	200	3
Narodno pozorište Timočke krajine „Zoran Radmilović“	Spomenik Zoranu Radmiloviću	120	2
Spomenik Zoranu Radmiloviću	Markova česma	44	1
Markova česma	Tačkova česma	300	4
Tačkova česma	Spomen-park šuma „Kraljevica“	1 100	19
Pauza			30
Spomen-park šuma „Kraljevica“	Česma u naselju „Kraljevica“	1 100	14
Česma u naselju „Kraljevica“	Radul-Begov konak	500	7
Poseta Radul-Begovog konaka			25
Radul-Begov konak	Česma kod nekadašnjeg hotela „Luvr“	44	1
Česma kod nekadašnjeg hotela „Luvr“	Česma na Trgu oslobođenja	260	4
Česma na Trgu oslobođenja	Narodni muzej „Zaječar“	12	1
Poseta Narodnog muzeja „Zaječar“			45
Pauza			45
Narodni muzej „Zaječar“	Miloševićeva česma	350	5
Miloševićeva česma	Česma na Popovoj plaži	900	12
Česma na Popovoj plaži	Popova plaža	110	1

Izvor: Autori

Slika 1 prikazuje prostorni raspored tematske rute česmi kroz uže gradsko jezgro Zaječara i njegovo šire okruženje, kao i njihovu povezanost sa ključnim urbanim, kulturnim i rekreativnim tačkama. Prikaz pokazuje da česme imaju ulogu prostornih orijentira koji povezuju različite delove grada i uklapaju se u postojeću mrežu urbanih sadržaja. Njihov raspored omogućava logično kretanje kroz grad i uključivanje prostora različite namene, kao što su kulturne institucije, javni trgovi, zelene površine i rekreativne zone, bez potrebe za dodatnim prostornim intervencijama.

Slika 1. Prostorni raspored tematske rute česmi i povezanih kulturnih i rekreativnih tačaka u Zaječaru

Izvor: Autori

DISKUSIJA

Rezultati istraživanja ukazuju da tematske turističke rute mogu imati značajnu ulogu kao fleksibilni i niskointenzivni alati lokalnog prostornog planiranja, posebno u kontekstu gradova srednje veličine poput Zaječara. Analiza prostornog rasporeda javnih česmi pokazuje da se postojeći elementi javne infrastrukture mogu, bez promene svoje osnovne funkcije, povezati u prostorno koherentnu mrežu koja doprinosi aktivaciji javnog prostora i njegovoj savremenoj interpretaciji.

Formirana tematska ruta oslanja se na postojeće pešačke tokove i frekventne gradske pravce, što ukazuje da njena implementacija ne zahteva dodatne infrastrukturne intervencije niti promene planske namene prostora. Takav pristup omogućava lokalnim samoupravama da unaprede urbanu ponudu kroz korišćenje postojećih resursa, uz minimalne finansijske troškove i bez stvaranja novih prostornih konflikata (Moraci et al., 2025; Russo & Richards, 2021).

Povezivanjem javnih česmi sa kulturnim, institucionalnim i rekreativnim sadržajima, tematska ruta funkcioniše kao integrativni okvir koji objedinjuje različite tipove urbanih prostora. Na taj način javni prostor dobija novu ulogu – ne samo kao prostor tranzita, već kao aktivan element svakodnevnog urbanog života i potencijalni nosilac lokalnog identiteta. Istovremeno, česme zadržavaju svoju primarnu funkciju javnog dobra, dok im se kroz interpretaciju pridaje dodatna prostorna i simbolička vrednost (Timothy & Boyd, 2020; Zouridaki et al., 2024)

Duži segmenti rute, koji povezuju centralno gradsko jezgro sa rekreativnim zonama, ukazuju na potencijal prostornog širenja urbanih aktivnosti ka perifernijim delovima grada. Ovakva prostorna povezanost doprinosi ravnomernijem korišćenju urbanih prostora i smanjenju pritiska na centralne gradske zone (UN-Habitat, 2022; Russo & Richards, 2021)

U kontekstu savremenih izazova lokalnog planiranja, kao što su participacija građana, očuvanje javnog interesa i održivo upravljanje prostorom, tematske rute mogu se posmatrati kao fleksibilni planerski instrumenti. Njihova prednost ogleda se u mogućnosti prilagođavanja različitim korisnicima, obrascima kretanja i interpretativnim temama, bez potrebe za rigidnim planskim intervencijama (Moraci et al., 2025; Timothy & Boyd, 2020)

Na osnovu navedenog može se zaključiti da tematske turističke rute, poput rute česmi u Zaječaru, imaju potencijal da povežu prostorno planiranje, turizam i svakodnevnu upotrebu javnog prostora. Kroz jednostavne i lokalno utemeljene intervencije moguće je unaprediti kvalitet urbanog prostora, ojačati identitet grada i doprineti razvoju savremenih praksi lokalnog planiranja

ZAKLJUČAK

Rezultati sprovedene analize ukazuju da tematske turističke rute mogu imati širu ulogu od one koja se tradicionalno vezuje za turizam, te da ih je moguće posmatrati kao fleksibilne i niskointenzivne instrumente lokalnog prostornog planiranja. Studija slučaja rute javnih česmi u Zaječaru pokazuje da se postojeći elementi javne infrastrukture mogu, bez promene svoje primarne funkcije, povezati u koherentnu prostornu celinu koja doprinosi unapređenju prostorne povezanosti, pešačke dostupnosti i čitljivosti urbanog prostora. Prednost ovakvog pristupa ogleda se u tome što formiranje rute ne zahteva značajne prostorne intervencije niti velika finansijska ulaganja. Umesto toga, oslanja se na već postojeće pešačke tokove i frekventne gradske prostore, što je posebno važno za manje urbane sredine koje često raspolažu ograničenim planskim i institucionalnim kapacitetima. Istovremeno, česme zadržavaju svoju osnovnu funkciju javnog dobra, dok im se kroz interpretaciju i prostorno povezivanje pridaje dodatna vrednost, čime se izbegava potencijalni konflikt između turističke valorizacije i svakodnevne upotrebe prostora. Ipak, treba naglasiti da se istraživanje zasniva na jednoj studiji slučaja i dominantno kvalitativnoj prostornoj analizi. U radu nisu uključeni empirijski podaci o percepciji korisnika prostora, niti je detaljnije razrađen institucionalni okvir primene ovakvog pristupa u praksi, što donekle ograničava mogućnost šire generalizacije rezultata. U tom smislu, buduća istraživanja mogla bi biti usmerena na primenu sličnog metodološkog okvira u drugim manjim i srednjim gradovima, kao i na uključivanje participativnih metoda i analizu modela upravljanja. Na taj način moglo bi se dodatno ispitati društvena prihvatljivost, dugoročna održivost i razvojni potencijal tematskih ruta kao mekih planerskih alata u lokalnom kontekstu.

LITERATURA

- Ljubenović, M. (2025). Shrinking Small Towns in Serbia: Development Challenges and Planning Policy Opportunities. *Journal for Geography*, 20(2), 109-134. <https://doi.org/10.18690/rg.20.2.5003>
- Moraci, F., Bevilacqua, C., & Pizzimenti, P. (2025). Adaptive urban planning for sustainable urban transformations: A data-driven framework for cities ecosystem services-based quantification. In F. Moraci, C. Bevilacqua, & P. Pizzimenti (Eds.), *Ecological and digital transition in cities* (Lecture Notes in Networks and Systems, Vol. 1272). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-82927-7_1
- Zouridaki, M., Apostolakis, A., Jaffry, S., & Kourgiantakis, M. (2024). Sustainable cultural routes: A literature review of key fundamental aspects. In A. Kavoura, T. Borges-Tiago, & F. Tiago (Eds.), *Strategic innovative marketing and tourism* (Springer Proceedings in Business and Economics). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-51038-0_66
- Pedrosa, A., Martins, F., & Breda, Z. (2022). Tourism routes: A scoping review. *European Journal of Tourism Research*, 32, 3216. <https://doi.org/10.54055/ejtr.v32i.3216>
- Pedrosa, A., Martins, F., & Breda, Z. (2022). Tourism routes: A scoping review. *European Journal of Tourism Research*, 32, 3216.
- Russo, A. P., & Richards, G. (2021). Reinventing the local in tourism: Producing, consuming and negotiating place. *Tourism Geographies*.
- Timothy, D. J., & Boyd, S. W. (2020). Heritage tourism. Routledge.
- UN-Habitat. (2022). *World cities report 2022: Envisaging the future of cities*.
- Carmona, M. (2021). Public places urban spaces: The dimensions of urban design. <https://www.routledge.com/Public-Places-Urban-Spaces/Carmona/p/book/9780367332871>
- Richards, G. (2020). Designing creative places: The role of creative tourism. *Tourism Geographies*, 22(3), 1–21. <https://doi.org/10.1080/14616688.2019.1632722>